

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДВНЗ “ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА”**

**ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

ІСТОРІЯ
Випуск 26

Видається з 1995 р.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2014

УДК 94 (477.83/86): 070

ББК 63.3 (4 Укр) 615

Ігор Райківський

ГАЛИЧИНА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “КИЕВСКИЙ ТЕЛЕГРАФ” (1875–1876 рр.)

У статті висвітлюється відображення різних аспектів національного життя в Галичині на сторінках газети “Киевский телеграф”, що виходила в Києві за редакцією громадівців у 1875–1876 рр., до Емського указу. Попри обмеженість інформації про національний рух у краї, з огляду на цензурні перешкоди і відсутність тісних зв'язків між українськими діячами Наддніпрянської України і Галичини, газета відіграла важливу роль в утвердженні ідеалу української національної єдності (соборності), популяризації ідей “громадівського соціалізму” М.Драгоманова.

Ключові слова: газета, Галичина, “Киевский телеграф”, національний рух.

Важливою подією в національному русі на Наддніпрянській Україні під владою Російської імперії в ХІХ ст. стала громадсько-політична і літературна газета “Киевский Телеграф” (далі – “Киевский телеграф”), що виходила за редакцією громадівців у середині 1870-х рр. Видання часопису було пов'язано з діяльністю українських гуртків-громад, що виникли на зламі 1850–1860-х рр. у Петербурзі та низці міст України – Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові, Одесі та ін. Громадівці ставили собі за мету поширення української національної ідеї шляхом видання книжок простонародною мовою, проведення вечорів, заснування недільних шкіл для неписьменних дорослих і наукових інституцій, зокрема Південно-Західного відділу Російського географічного товариства в Києві та ін., що дало змогу чітко окреслити українські етнічні межі, завершити територіальне “уявлення” України. Передова українська інтелігенція, що брала участь у громадівському русі, відстоювала єдність русько-українського (“малоруського”) простору по обидва боки кордону між Російською та Австро-Угорською імперіями [21, с.88, 89].

Автор статті поставив перед собою завдання розкрити особливості українського національного руху на сторінках “Киевского телеграфа” впродовж 1875–1876 рр., коли газету редагували київські громадівці. Пропонована стаття є продовженням циклу публікацій автора про відображення різних аспектів національного життя в підавстрійській Галичині у пресі громадівців-українофілів Наддніпрянщини другої половини ХІХ ст. – літературно-науковому місячнику “Основа”, що виходив у Петербурзі в 1861–1862 рр., та щомісячному історико-етнографічному й літературному журналі “Киевская старина” у 1882–1906 рр. [17–19].

Газета “Киевский телеграф” виходила з 1859 р. спочатку двічі, пізніше – тричі на тиждень без чіткої ідейної орієнтації, як згадував М.Драгоманов, “без програми і без толку”. Однак у 1874 р. малоприбуткове видання викупила А.Гогоцька, про яку в “Австро-руських споминах” М.Драгоманова написано лаконічно як про “жінку професора філософії в університеті, православного гегельянця і централіста-слов'янофіла”, а редагуванням газети зайнялися діячі київської громади [3, с.244]. Поряд із поміркованим крилом, так званими “старими громадами”, що обстоювали ліберально-демократичну тенденцію, в національному русі 1870-х рр. сформувалася течія з виразним радикально-демократичним спрямуванням на платформі “громадівського соціалізму”. Ідеологом цієї течії, що виявляла прихильність до соціалізму, був М.Драгоманов. На його думку, соціалізм означав загальнолюдський поступ до встановлення гуманістичних взаємин у суспільстві, заснованих на демократичних засадах і високій культурі громадян. Він не сприйняв політизовані положення марксизму щодо диктатури пролетаріату і класової боротьби як нібито рушійної сили історії, а також ігнорування ним національного питання, обстоював еволюційну перебудову суспільства, політизацію українського руху в руслі демократично-федералістської традиції, представленій Кирило-Мефодіївським братством. Суспільний ідеал М.Драгоманова полягав у повній ліквідації авторитарних, ієрархічних режимів та заміні їх добровільними асоціаціями вільних і рівних людей [21, с.91, 92].

Редакція “Киевского телеграфа” мала відкритого ідейного опонента в особі газети “Кієвлянинъ” (далі – “Киевлянин”), що виходила з липня 1864 р. у Києві, особливо відзначилася в боротьбі з українофільством. Вона позиціонувала себе як орган, що виступає від імені корінного населення краю – “малоросів”. Субсидії газеті надавав царський уряд, редактором був відомий російський історик, колишній професор Київського університету В.Шульгін, якого після смерті в 1879 р. на редакторській посаді змінив економіст і політичний діяч Д.Піхно. Він понад 20 років визначав політику газети, що займала відверто українофобські позиції [16, с.6–8]. Видання виступало проти входження народнорозмовної мови в літературу, вбачало в “українському літературному сепаратизмі” серйозну загрозу для існування “єдиної неподільної Росії”. Для аргументації думки про шкідливість розвитку української мови на сторінках “Киевлянина” регулярно виступали відомі науковці, публіцисти (Т.Флоринський, С.Щоголев та ін.) [16, с.9, 10, 175]. Редакція газети прихильно ставилася до поширення русофільських ідей у Галичині, насаджувала образ українофілів як “зрадників-мазепинців”, що є нібито продуктом інтриг польського руху та австрійської політики [16, с.178]. У відповідь на звинувачення в сепаратизмі громадівці писали про свою лояльність до царизму, сподівалися на “мирное, свободное развитие малоруссаго нарѣчя”, що не виключало користування “літературнымъ русскимъ языкомъ” [2, с.43, 44].

Газета “Киевский телеграф”, до заборони російською цензурою за Емським указом 1876 р., виявляла інтерес до Галичини, національного життя місцевих русинів. Редагований, за словами І.Франка, “дуже гарно і цікаво”, часопис ширив українофільські погляди “серед інтелігенції, яка в Росії здебільшого геть помосковлена... “Кієвській Телеграфъ” звертав пильну увагу також на жите Русинів у Галичині і знайомив російську громаду з тим, що діється у нас. Сей відділ провадив головню М.Драгоманов [26, с.19]. Він “зробив” із “Киевского телеграфа” “газету критики громадського і письменського життя в Галичині, – згадував пізніше сам М.Драгоманов, – ... ніколи ні перед тим, ні після того на Україні не писалось так часто й багато про Галичину, як в початку 1875 р. в “К[иевском] телеграфе” [3, с.245]. Домінуючу роль у виданні газети, крім М.Драгоманова, відігравали С.Подолінський, М.Зібер, Ф.Вовк, причому, як писав автор “Австро-руських споминів”, “вся праця лягла на 4–5 чоловік” [3, с.245, 246]. М.Драгоманов відіграв основну роль у написанні “ліберально-демократичної програми” часопису, крім відомих київських українофілів, з редакцією співпрацював галичанин В.Навроцький, “писав він найбільше про економічні справи” [3, с.244].

М.Драгоманов листувався з В.Навроцьким протягом кількох років. Переписку між ними (з грудня 1871 р. до жовтня 1877 р.) опублікували М.Возняк і К.Студинський [1; 25]. Львівський судовий процес над соціалістами в Галичині 1877–1878 рр. перешкодив їх подальшій кореспонденції. В.Навроцький писав М.Драгоманову про особливості національного руху в Галичині, де, на його думку, сформувалися дві “партії”: одна з них, народовська, стверджувала, що існує “два язика, дві народности, дві літератури” (українська і російська. – *І.Р.*), тоді як русофіли переконували, що був один “великоруський язик, одна література, одна народність” (лист від 19 квітня 1872 р.) [25, с.99]. У відповідь М.Драгоманов зауважив, що галичани мало знають громадське життя в Росії. “... Взнайте же Россію настоящу, – переконував він В.Навроцького 27 грудня 1872 р., – і побачите, що Вам святоюрці (русофіли. – *І.Р.*) виставляють фальшиву Россію”. Російську літературу, що була “по ідеям демократична”, а “по мові – живо народня”, М.Драгоманов вважав союзником у розвитку нової української літератури і закликав більш активно знайомитися з нею галичан [25, с.104]. На смерть В.Навроцького в молодому віці 1882 р. М.Драгоманов відгукнувся в женеvській “Громаді” (№ 5) “незвичайно сердечною згадкою...” [25, с.92, 93].

Редакція газети “Киевский телеграф” поставила за мету “служить Южной Росіи”, що, як було сказано, “по своимъ физико-географическимъ условіямъ, по складу

своей промышленной и земледѣльческой продукціи составляет рѣзко отдѣленное отъ другихъ частей Имперіи цѣлое” [4, с.1, 2]. Іншим разом у газеті писалося про основне завдання часопису – служити інтересам місцевого населення “губерній малоросійських (тобто жителям колишньої Гетьманщини, етнічної території на схід від Дніпра. – *І.Р.*) и юго-западныхъ (Правобережної України, що після переходу наприкінці XVIII ст. під владу Російської імперії отримало офіційно назву Південно-Західний край Росії. – *І.Р.*)”. Ідейне спрямування редакції “Киевского телеграфа” полягало в тому, щоб “содѣйствовать улучшенію экономического и соціального быта народа и облегченію дѣятельности въ этомъ направленіи классовъ интеллигентныхъ” [6, с.3]. М.Драгоманов переконливо стверджував, що “на Україні не було ніколи видання, котре так би підходило по своєму напрямку до програми Кирило-Мефодіївського братства 1847 [р.], звісно, з відповідними часу змінами, як наш “Киевский телеграф” 1875 р.” [3, с.246].

У передовій статті 1 січня 1876 р. говорилося про особливість історичного минулого України-“Малоросії” – постійну боротьбу з ворогами, яка “убила Малоросію, и когда она, полумертвая, бросилась подъ защиту брата и единовѣрца – Московскаго Царства, ея судьба была уже рѣшена... До сихъ поръ она (Малоросія. – *І.Р.*) – мертвая красавица, истерзанная татарами, обезчещенная магнатствомъ польскимъ”. Водночас висловлювалося переконання, що “Малоросія не умерла на всегда, она воскреснетъ”, але тільки у взаємодії з сусідніми народами – “великоруссами и поляками” [4, с.1]. На сторінках газети говорилося про національну єдність галичан із наддніпрянськими “малоросами”. Зокрема, можна було ознайомитися зі структурою населення Галичини, що, за словами редакції, викликала інтерес у читачів, особливо інформація “о нашихъ одноплеменникахъ русскихъ галичанахъ”. У газеті писалося, що “Галиція есть преимущественно страна сельскаго населенія” (майже 80% усіх жителів), причому абсолютну більшість складають “русскіе” (так в оригіналі було названо місцеве населення. – *І.Р.*) і поляки. Серед “русскихъ” виділялися етнічні групи, що проживали в горах: гуцули (у Станиславівському і Коломийському округах), бойки (в Самбірському і Стрийському), куртаки або чухонці (в Сяноцькому) [23, с.1].

“Руссины Галиции, – відзначалося в “Киевском телеграфе”, – почти исключительно – простой народъ, мелкіе земледѣльцы или чернорабочіе”, що зазнають утисків від поляків, які з давніх часів дотримуються тенденції експлуататорських відносин “панства и хлопства” [20, с.2]. Газета неодноразово порушувала проблему залежності галицьких русинів від польської шляхти, що домінувала в соціально-економічному і політичному житті краю, нещадно визискувала місцеве селянство. У неназваній статті наголошувалося, що “галичане-руссины преслѣдуются съ тонкостью іезуита поляками”, які з давніх часів експлуатують руське населення Галичини, аналогічно з тим, як словаки довгий час потерпали від визиску угорців, мадяризації в угорській частині Габсбурської монархії. Галицькі русини, як і словаки в Угорщині, писала газета, “почти исключительно – простой народъ, мелкіе землѣдельцы или чернорабочіе” [7, с.1].

Про усвідомлення редакцією “Киевского телеграфа” національної єдності русинів-українців по обидва боки Збруча свідчить аналіз структури населення в Галичині. Східна Галичина, писав автор, “представляетъ условія середня между Право- и Львово-бережной Украйной”, більш схожа все-таки до Правобережжя, в обох регіонах були сильні впливи поляків у суспільному житті. Підкреслювалося, що “почти всѣ предприниматели въ восточной Галиции поляки и евреи, а рабочіе въ значительномъ большинствѣ русскіе” [24, с.1]. Наддніпрянські читачі мали змогу довідатися про характер політичного життя в Галичині в циклі газетних статей “Письма изъ Львова” і “Письма изъ Австріи”. Зокрема, із симпатією писав про народовську течію і львівський журнал “Правда”, що виходив як орган “демократической партіи”. Водночас ішлося про політичну слабкість народівців у середині 1870-х рр., серед яких бракувало яскравих лідерів, за винятком о. С.Качали: “Очевидно, народная русская партія въ Галиции не

доросла еще до пониманія своего политическаго назначенія, ... не успѣла еще выйти за предѣлы теоріи и... подготовить самостоятельныхъ дѣятелей на поприщѣ политическомъ” [13, с.1].

Іншим разом говорилося про невеликий тираж (300–400 примірників) львівського журналу “Правда”, що видавався галицькими народовцями з 1867 р., і критичне ставлення більшості галичан до фонетичного правопису та мови журналу. Крім видання “Правди”, згадувалося про діяльність народовської “Просвіти”, створеної в 1868 р. у Львові, що поширювала серед простолюду книжки живою народнорозмовною мовою. Однак редакція із сумом відзначала, що “Просвіта” як народовське товариство “русскихъ галичанъ” не виявляла ознак “жизни, ибо нѣтъ въ немъ дѣйствительной истины, какъ нѣтъ и пониманія своихъ конечныхъ цѣлей”. Мабуть, це твердження грішило суб’єктивізмом, бо створене у Львові 1868 р. товариство “Просвіта” стало першою освітньою організацією для народу, незважаючи на організаційні й фінансові проблеми в перші роки існування, відіграло важливу роль у поширенні нової української літератури, інтересу селян до освіти. Критичні висловлювання на адресу галицьких народовців з’явилися в газеті, очевидно, під ідейним впливом М.Драгоманова – лідера “молодих” громадівців, які акцентували увагу на соціально-політичній проблематиці. “Киевский телеграф” зауважив, що галицьке “украинофильство игнорируетъ экономическій бытъ и боится говорить о лучшей его организаціи” [14, с.2].

Різко відрізнялася від народовців-українофілів друга течія національного руху в Галичині – “русофиловъ”, у якій домінуючі позиції займало духовенство, за словами газети, “сила их очень велика”. Русофільський часопис “Слово”, як було сказано, вважав зрадницькою мову і шрифт “Правди”, однак мова (“языкъ”) самого “Слова” була незрозумілою – то “русскій, то какой-то смѣшанный, неопрѣделенный, что объясняется отчасти недостаточнымъ знаніемъ русскаго литературнаго языка редакціей, а отчасти желаніемъ послѣдней бытъ вполне понятной для мѣстныхъ читателей”. Відзначаючи гостроту мовно-літературних суперечок між русофілами і народовцями, автор статті підкреслював безпідставність закидів, нібито “поляки, боясь сближенія по языку и шрифту печати русиновъ съ русскими, нарочно протезируютъ коноводамъ (так презирливо называли народовських лідерів опоненти. – *І.Р.*) украинофильства и даже даютъ имъ деньги и субсидіи на пропаганду украинофильства”. На думку газети, самі поляки не вірили в національне самоствердження, “обособленіе Украины”, але боялися можливості зближення русинів Галичини з Росією [14, с.2]. Щодо русофільського “Академического кружка” у Львові, що видавав у середині 1870-х рр. літературний журнал “Другъ”, було сказано: “... Ожидаемъ, что неиспорченная практической расчетливостью молодежь отдастся всѣмъ сердцемъ и душой на служеніе народу...” [14, с.2]. Стаття була написана прихильником радикальних поглядів, що знайшли підтримку серед молодшої генерації галицько-руської інтелігенції. Редакція “Друга” еволюціонувала на українофільські позиції, а до її складу входили галицькі діячі І.Франко, М.Павлик, І.Белей та ін.

Газета критично відгукнулася про діяльність галицьких русофілів (“русофильское направление”). Зокрема зазначалося, що засноване у Львові 1874 р. русофільське культурно-освітнє товариство імені М.Качковського – “наиболѣе распространенное и извѣстное въ Галиціи общество”. Серед членів товариства переважали греко-католицькі священники, вузька соціальна база обмежувала сфери впливу “всѣхъ здѣшнихъ руссофильскихъ обществъ”. На думку автора, категоричне несприйняття в середовищі духовенства всього польського не давало змоги побачити “ничего болѣе этого религиозно-политическаго раздора”. Інтерес редакції, в дусі драгоманівської програми, до соціально-політичної проблематики, захисту економічних інтересів селян і робітників проявився в тезі, що по-справжньому “народное дѣло – его (народу. – *І.Р.*) экономическое и социальное положеніе”. Водночас із сумом говорилося про ігнорування “русофилами истинно народныхъ потребностей” [15, с.1]. На сторінках газети звернуто увагу на важ-

ке соціально-економічне становище українського селянства в Галичині, що перебувало під гнітом єврейського капіталу: "... Еврейство забрало в свої руки не только всю торговлю здѣшняго края, но и весь экономической бытъ" [15, с.1].

Редакція інформувала наддніпрянських читачів про діяльність Галицького крайового сейму. Так, було піддано критиці сеймову фракцію галицьких русинів – "Руський клуб", що мав захищати інтереси трудового люду, який у пошуках кращої долі був змушений масово емігрувати в чужі краї. Однак замість обіцяних благ на переселенців чекало "самое горькое разочарование" [9, с.1]. Унаслідок конституційних реформ в Австрійській імперії 1860–1870-х рр. владу в краї, за словами газети, "узурпувала" польська сеймова більшість, до якої галицькі русини були в опозиції. Автор критично відгукнувся про "узконаціональную оппозицію русиновъ", що для захисту інтересів простого народу повинна була об'єднатися "съ однородной оппозиціей части самого польскаго населенія", "осмыслиться постановкой на первый планъ вопроса общественнаго" [27, с.1]. Отже, було підтримано радикальні, соціалістичні погляди, заклик до справедливого, без визиску й неволі, суспільного ладу, до взаємодії українського й польського демократичного рухів у руслі драгоманівського "громадівського соціалізму".

Газета приділила свою увагу політиці австрійського уряду в Галичині. Зокрема, підкреслювалося, що під час багатолітнього правління (з 1849 р.) польського намісника краю А.Голуховського роздавався "громъ противъ "русинства", "московщины" и всего непольскаго". А.Голуховський спрямував зусилля на утвердження переваги поляків у політичному житті провінції, національний рух галицьких русинів трактував як про-російський, небезпечний для Австрії. Водночас критично оцінювалася діяльність наступного намісника Галичини поляка А.Потоцького, за висловом автора, людини "безъ опредѣленнаго образа мыслей, безъ солиднаго образования и безъ характера" [28, с.1]. Становище галицько-руського населення під австрійською владою вважалося безправним: "Русинамъ долгое время фактически былъ воспрещенъ выходъ изъ состоянія невѣжества...". Однак після ліквідації кріпацтва в революційному 1848-му році, коли було скинуто пута безправ'я, кількість осіб руського походження серед галицької інтелігенції збільшилася, але навіть тепер посіяні А.Голуховським "традиція полонизма... все еще живутъ и практикуются". У цій же статті виразно декларувалася мовно-культурна єдність населення Галичини й Наддніпрянської України, що говорило однаковою мовою по обидва боки російсько-австрійського кордону ("восточная Галичина населена почти исключительно русинами, говорящими на томъ нарѣчїи, на которомъ объясняется вся Украина Россїи") [28, с.1].

На сторінках "Киевского телеграфа" з песимізмом писалося про перспективи внутрішньополітичної стабільності Габсбурзької монархії, зусилля щодо утримання в порядку "внутренняго государственнаго строя", лавірування офіційного Відня у внутрішній політиці. Газета переконувала читачів, що "внутренній розладъ все больше и больше увеличивается", сусідню імперію охопила економічна криза [12, с.1]. Отже, на перший план у Галичині, як і по всій Австрії, вийшли питання соціально-економічного характеру, за словами газети, "вопросы политическіе отошли въ Австрїи въ послѣднее время на второй планъ, на первый же планъ и во всей Австрїи, и въ частности въ Галиціи выступили вопросы соціально-экономическіе..." [5, с.3]. Водночас містилася інформація про відкриття в 1875 р. університету в Чернівцях, що, незважаючи на свій німецький характер, мав дати поштовх для розвитку освіти й культури в краї, зростання рівня національної свідомості "мѣстныхъ буковинскихъ народностей – малорусской и румынской". Було прямо сказано, що діяльність талановитих галицьких і буковинських письменників (І.Франка, Ю.Федьковича та ін.) породжувалася впливами "преимущественно малорусскими" [10, с.1, 2].

Газета публікувала особисті враження від краєзнавчої мандрівки Галичиною, що давали уявлення про єдність русько-українського простору. Наддніпрянський автор (прихований під ініціалами С.П.) писав, що від Львова до Карпатських гір проживають русини, а “въ горахъ этой мѣстности... – Бойки и Списаки, племена всего ближе стоящая къ чисто русскимъ гуцуламъ; за карпатскимъ хребтомъ начинается угорская Русь”. Проїжджаючи через галицьке село, автору статті здалося, що він знаходиться не далеко в Карпатах, а де-небудь у гористій частині Подільської губернії на Правобережжі. “Украинская хата сохранилась почти въ своей типичной приднѣпровской формѣ” [22, с.2], – писав він. Цікавими були спогади про розмову з гуцулом-заробітчанином, який не знайшов доброї роботи в Західній Галичині, цікавився зарплатою та умовами працевлаштування в Росії. “Этотъ работникъ гуцуль произвелъ на меня самое пріятное впечатлѣніе, – згадував автор статті. – Говорилъ онъ чистымъ украинскимъ языкомъ, но гораздо оживленнѣе, чѣмъ говорятъ наши крестьяне...” Газета писала про славу, яку здобули гуцули як старанні працівники, що, однак, мають репутацію “людей буйныхъ”: не проходить і року “въ Гуцулії”, щоб селяни не підняли повстання [22, с.2].

Активізація діяльності громадівців на початку 1870-х рр. змусила царизм вдатися до жорстких репресивних заходів, що мали на меті перешкодити розвитку українського руху, в перспективі небезпечного для існування імперії, її територіальної цілісності. Гоніння на українофільство проявилось у зв'язку з Січневим польським повстанням 1863 р. у Росії, яке викликало хвилю підозрливості до всього неросійського. Так, українофоб І.Кулжинський переконував, що “малоросійское нарѣчіе есть тотъ же общерусскій языкъ, только испорченный въ то время, какъ Малороссія стонала подъ игомъ Польши”, “малороссіяне, живущіе въ Галиціи, ... начали уже очищать свое нарѣчіе и приближать его къ общему русскому языку”. На думку автора, єдина реальна перспектива “для малоросійскаго наречія” – об'єднатися “съ русскимъ языкомъ: такъ маленькій ручеекъ катить свою нитку воды въ большую рѣку и соединяется съ нею” [11, с.25]. Валувський циркуляр 1863 р. (майже на десятиріччя) й особливо Емський указ 1876 р. завдали потужного удару по українському руху в Російській імперії. Указом Олександра II, поряд із заборонами друкувати українською народнорозмовною мовою (її називали “малоруським” наріччям російської мови) оригінальні та перекладні твори, ввозити україномовну літературу з-за кордону, було закрито організації, що перебували під впливом громадівців, у т. ч. газету “Киевский телеграф” [8, с.279–281].

Від самого початку редагування “Киевского телеграфа” громадівцями виявилось, що стан газети, за словами М.Драгоманова, був “непевний. І своїм радикальством, і своїм українством, і критикою городських і краєвих справ, і просто конкуренцією “Киевлянину” він викликав проти себе багато ворогів, котрі вхопились за слова “український сепаратизм” як за найліпшу палку проти нашої газети”. Про чоловіка Я.Гогоцької, що передала редакцію часопису громадівцям, М.Драгоманов відверто писав як про “реакціонера і катковця” (від прізвища російського консервативного публіциста, видавця, літературного критика М.Каткова, що як редактор “Русского вестника” в Москві відзначався консервативними, монархічними поглядами, стояв на позиціях протидії “українському сепаратизмові”). Проти нової редакції “Киевского телеграфа” посипалися звинувачення, що вона “занадто привносить націоналізму”, причому, як згадував М.Драгоманов, “злоба проти газети направлялась переважно на мене, котрого робили відвічальним навіть за ті статті, про котрі я не знав або котрим був противний в редакційній раді. Гогоцький спеціально лютував на мій сепаратизм” [3, с.246, 247].

З іншого боку, серед київських громадівців, за висловом того-таки М.Драгоманова, “українофільської братії” його дедалі сильніше піддавали критиці за ідейну позицію редакції “Киевского телеграфа”, що “занадто мало даю ваги національності, українофільству, а занадто далеко йду в своєму європействі і занадто багато роблю уступок всеросійству”. Крім того, діячі київської “Старої громади” дорікали М.Драго-

манову, що той “дуже багато хоче займати людей Галичиною”, за це його прямо назвали “Михайлом Галицьким”. Урешті-решт, як писав М. Драгоманов у спогадах, А. Гогоцька “відмовила нам газету” [3, с. 247, 248], а остаточно її долю вирішив сумнозвісний Емський указ російського царя Олександра II 18 травня 1876 р. В указі, зокрема, з метою “пресечення українофильської пропаганды” зазначалося (п.5): “Запретить газету «Киевский Телеграф» (на полях приписано: “в соображении вредное влияние газеты”. – *І.Р.*) на том основании, что номинальный ее редактор Снежко-Блоцкий слеп на оба глаза и не может принимать никакого участия в редакции, которой заведуют постоянно и произвольно лица, приглашаемые к тому издательницею Гогоцкою из кружка людей, принадлежащих к самому неблагоприятному направлению” (мався на увазі український громадський рух. – *І.Р.*). Останній номер газети вийшов 13 червня 1876 р. (№70), через кілька тижнів після таємного Емського указу.

Характерно, що російський царизм за Емським указом, заборонивши газету українофильського спрямування на Наддніпрянщині, перейшов до цілеспрямованої матеріальної підтримки діяльності русофильської (москвофильської) течії в Галичині. Положення про грошову підтримку для русофильського часопису “Слово” у Львові увійшло до указу 1876 р. (п.4): “Поддержатъ издающуюся в Галиции, в направлении враждебном украинофильскому, газету «Слово», назначив ей хотя бы небольшую, но постоянную субсидию (вона постійно збільшувалася до 1887 р., коли газета перестала виходити. – *І.Р.*), без которой она не может продолжать существование и должна будет прекратиться (українофильський орган в Галиции, газета (насправді журнал. – *І.Р.*) “Правда”, враждебная вообще русским интересам, издается при значительном пособии от поляков)” [8, с. 280]. Однак “лева частка” фінансової допомоги місцевим русофілам від російських державних структур поступила у 80-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст., коли русофілство в Галичині явно пішло на спад.

Таким чином, газета “Киевский телеграф” у середині 1870-х рр. регулярно висвітлювала різні аспекти національного руху на етнічних українських (“руських”, “малоруських”) землях, підвладних Габсбурзькій монархії, що засвідчило інтерес наддніпрянських громадівців-українофілів до Галичини. Редакція газети послідовно обстоювала українську національну ідентичність галичан, відмінну від польської і великоруської, була популяризатором ідеї всеукраїнської єдності по обидва боки Збруча. Щоправда, вміщені в газеті матеріали про галицьких русинів не були надто інформативними, нерідко траплялися неточності, а то й помилки (приміром, у висвітленні суспільно-політичного життя в краї, етнічних груп населення тощо). Автори публікацій, здебільшого так і не названі, мали досить обмежену інформацію про краян через перебування етнічних українських земель у складі різних держав, бюрократичні й цензурні перешкоди. Аналіз видавничої діяльності газети дає підстави стверджувати, що редакція інформувала про становище русинів Галичини крізь призму радикальних ідей, “громадівського соціалізму” М. Драгоманова, нерідко містила дошкульні негативні відгуки про місцевих народівців і русофілів.

1. Возняк М. З листування М. Драгоманова з В. Навроцьким / Михайло Возняк // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1923. – Т. LXXIX, кн. III. – С. 249–259.
2. Выдумки “Кіевлянина” и польскихъ газетъ о малорусскомъ патриотизмѣ. – К., 1874.
3. Драгоманов М. П. Австро-руські спомини (1867–1877) / М. П. Драгоманов // Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. – К., 1970. – Т. 2. – С. 151–288.
4. Задачи провинціальной публицистики и литературы вообще // Кіевскій телеграфъ. – 1876. – № 1. – 1 января. – С. 1, 2.
5. Изъ Галиции // Кіевскій телеграфъ. – 1875. – № 15. – 3 февраля. – С. 3.
6. Кіевскій телеграфъ. – 1875. – № 143. – 30 ноября. – С. 1.
7. Кіевскій телеграфъ. – 1876. – № 15. – 4 февраля. – С. 1.
8. Миллер А. Украинский вопрос в Российской империи / Алексей Миллер. – К., 2013. – 416 с.
9. М. Р. Письмо изъ Львова / М. Р. // Кіевскій телеграфъ. – 1876. – № 56. – 12 мая. – С. 1.

10. Новый университет у нашей границы // Киевский телеграфъ. – 1875. – № 36. – 23 марта. – С. 1, 2.
11. О заражающей, такъ называемой, малороссійской литературѣ / соч. И. Кулжинскаго. – К., 1863. – 32 с.
12. Письма изъ Австріи // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 34. – 19 марта. – С. 1.
13. Письмо изъ Галиціи // Киевский телеграфъ. – 1875. – № 43. – 9 апрѣля. – С. 1.
14. Письмо изъ Львова // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 21. – 18 февраля. – С. 2.
15. Письмо изъ Львова // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 24. – 25 февраля. – С. 1.
16. Половинчак Ю. Газета “Киевлянин” і українство: досвід національної самоідентифікації / Юлія Половинчак. – К., 2008. – 218 с.
17. Райківський І. Галичина на сторінках журналу “Киевская старина” (1882–1906 pp.) / Ігор Райківський // Україна соборна : зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 2, ч. III : Історична регіоналістика в контексті соборності України. – С. 167–177.
18. Райківський І. Галичина на сторінках літературно-наукового місячника “Основа” (1861–1862 pp.) / Ігор Райківський // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2005/6. – № 6–7. – С. 300–308.
19. Райківський І. Ідея соборності України на сторінках журналу “Основа” (1861–1862 pp.) / Ігор Райківський // Україна соборна : зб. наук. статей. – К., 2006. – Вип. 4, т. 1. – С. 188–194.
20. Русское и польское население Галиціи // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 15. – 4 февраля. – С. 2.
21. Світленко С. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX століття : зб. наук. праць / С. І. Світленко. – Дніпропетровськ, 2007. – 460 с.
22. С. П. Путевыя замѣтки. Отъ Львова до Песта / С. П. // Киевский телеграфъ. – 1875. – № 63. – 28 мая. – С. 2.
23. С. П. Русское и польское население Галиціи / С. П. // Киевский телеграфъ. – 1875. – № 34. – 19 марта. – С. 1.
24. С. П. Русское и польское население Галиціи / С. П. // Киевский телеграфъ. – 1875. – № 35. – 21 марта. – С. 1.
25. Студинський К. Переписка М. Драгоманова з В. Навроцьким (з початків соціалістичного руху в Галичині) / Кирило Студинський // За сто літ : Матеріяли з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. – К., 1927. – Кн. I. – С. 83–153.
26. Франко І. Про жите і діяльність Олександра Кониського / Іван Франко. – Львів, 1901. – 36 с.
27. Щекотливое объяснение съ анонимомъ // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 21. – 18 февраля. – С. 1.
28. Щекотливое объяснение съ анонимомъ // Киевский телеграфъ. – 1876. – № 24. – 25 февраля. – С. 1.

В статье освещается отражение различных аспектов национальной жизни в Галиции на страницах газеты “Киевский телеграф”, выходившей в Киеве под редакцией громадцев в 1875–1876 гг., до Эмского указа. Несмотря на ограниченность информации о национальном движении в крае, учитывая цензурные препятствия и отсутствие тесных связей между украинскими деятелями Надднепрянской Украины и Галиции, газета сыграла важную роль в утверждении идеала украинского национального единства (соборности), популяризацию идей “громадовского социализма” М. Драгоманова.

Ключевые слова: газета, Галиция, “Киевский телеграф”, национальное движение.

The article deals with various aspects of the display of national life in Galicia on the pages of the newspaper “Kiev Telegraph”, published in Kiev edited hromadamen in 1875–1876 gg., to Ems decree. Despite the limited information on the national movement in the region, given the censorship barriers and lack of close ties between the Ukrainian leaders of the Over-Dniepr Ukraine and Galicia, the newspaper played an important role in promoting of the Ukrainian National Unity (sobornist’) ideal, popularizing of the ideas of M. Dragomanov “socialism”.

Keywords: newspaper, Galicia, “Kievskij Telegraph”, national movement.

УДК 820:94 (477.83/.86)
ББК 83.3 (0)

Василь Бурдуланюк

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В ГАЛИЧИНІ В XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX СТОЛІТТЯ

У статті зроблено спробу показати розвиток українського літературознавства в Галичині в XIX – першій третині XX століття. Проаналізовано особливості його розвитку та показано внесок у літературознавчу науку краю І. Вагилевича, Я. Головацького, О. Огоновського, О. Барвінського, І. Франка, О. Кониського, К. Студинського, М. Возняка, І. Свенціцького, Б. Лепкого, О. Маковця, М. Тершаковця та інших дослідників.

Ключові слова: Галичина, Наддніпрянська Україна, українське літературознавство, Наукове Товариство імені Шевченка, Львівський університет, Краківський університет.